

BRANCUSI

DE GEBOORTE VAN MODERNE SCULPTUUR

W BOOKS

in

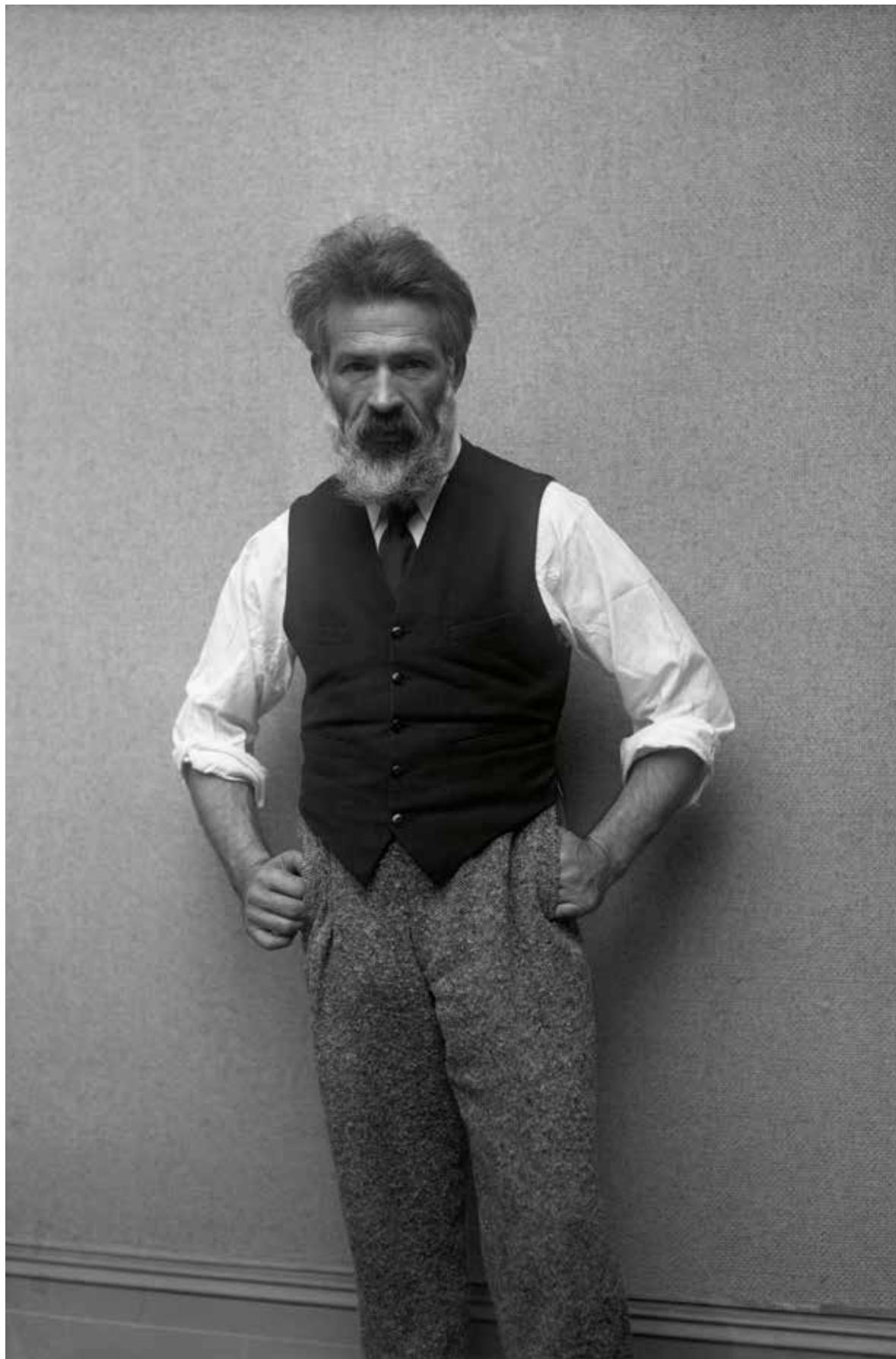

H'ART Museum

Inhoudsopgave		6. Licht en beweging	105
Woord vooraf	5	Pasgeborene II	106
Brancusi: betekenisvolle uitspraken	6	Films	109
		Weerspiegelingen	110
Het atelier	9	Brancusi en muziek	116
Bezoekers van het atelier – de verhalen	12	7. De kus zonder einde	121
1. De essentie van dingen	25	De kus van Montparnasse	122
Slapende muze	30	De kus	125
Kinderhoofdjes	32	Poort van de kus	128
Sculptuur voor blinden	36	Grensmarkering	130
2. Portretten?	41	Brancusi en de Nederlandse avant-garde kunstenaars	135
Mademoiselle Pogany	42	Chronologie	148
Een muze	46	Centre Pompidou	154
Eileen Lane	48	H'ART Museum	156
Profiel van een vrouw met knotje en gebogen hoofd	51	Colofon tentoonstelling	158
		Colofon boek	159
3. Dieren	53		
Polaire	55		
Vogels	56		
De haan	62		
De schildpad	66		
Zeehond	69		
4. Op weg naar architectuur	71		
Verlegenheid	72		
Architectuurproject	74		
Uitheimse plant	79		
Krukje	80		
De kolom zonder einde	83		
Kariatide	88		
5. Vrouwelijk en mannelijk	91		
Prinses X	92		
Torso van een jonge man	99		
Torso van een jong meisje I	100		
Torso van een jong meisje III	102		

Constantin Brancusi,
1926

Woord vooraf

Het verhaal van Constantin Brancusi; zijn voettocht van Roemenië naar Parijs, zijn vriendschappen in de Franse en internationale artistieke kringen en zijn fenomenale artistieke doorbraak in de Verenigde Staten, het lijkt wel de basis voor een filmscript. Inclusief de juridische strijd in de rechtszalen of zijn werk kunst was of juist niet.

De biografie van Brancusi laat zich lezen als een artistiek heldenepos. Maar dan wel een heldenverhaal waar hij zelf de auteur van was. Uiteraard is daar zijn onnavolgbare oeuvre waaruit H'ART Museum en Centre Pompidou een tentoonstelling hebben samengesteld die zijn gelijke in ons land niet heeft gekend. En die er overigens ook nooit meer zal komen, want na de grote renovatie van Centre Pompidou, die in 2025 is ingezet, zal het legendarische atelier van de hand van Renzo Piano, aan de voet van het museum-complex, over enkele jaren in ere zijn hersteld.

In zijn testament bepaalde Brancusi dat zijn werk in de samenhang van het atelier getoond zou worden. Moest worden. En voor de eeuwigheid. Het tekent zijn hang naar perfectie. En de controle op zijn nalatenschap. Die controle, die beheersing van de materialen waarmee hij werkte (denk aan hout, marmer en brons), is zo volmaakt dat ie bijna onaards aanvoelt, terwijl de vormtaal toch aan de natuur is ontsproten.

Het sculpturale oeuvre van Brancusi (nog geen 150 werken) valt in aantal in het niet bij zijn fotowerk. Man Ray vindt in hem een ijverige leerling die meer dan 1000 foto's zal nalaten. Op de achterkant van dit boek hebben we een van zijn allerfraaiste zelfportretten afgedrukt. Wij kunnen er onze ogen niet vanaf houden. Ook hier bepaalt hij wat wij zien. De tentoonstelling in Amsterdam, in H'ART Museum aan de Amstel, is een hommage aan deze gigant in de beeldhouwkunst en mag wat ons betreft door zijn unieke karakter gelezen worden als onze tweede Frans-Nederlandse artistieke museale viering van een bijzondere band. Vandaag de dag is het een jonge maar mooie vriendschap tussen Centre Pompidou en H'ART Museum, maar deze is solide gebouwd op vriendschappen en ontmoetingen van bijvoorbeeld Brancusi met kunstenaars als Theo van Doesburg en de jonge Carel Visser. U leest erover (en over nog veel meer) in deze catalogus die we samen met onze Franse collega's met trots presenteren. Onze dank gaat uit naar de teams in Parijs en Amsterdam die in grote collegialiteit de tentoonstelling en deze catalogus maakten en naar allen die deze tentoonstelling mogelijk maakten.

Annabelle Birnie algemeen directeur H'ART Museum

Laurent Le Bon president Centre Pompidou

Xavier Rey directeur Musée national d'art moderne – Centre de création industrielle

Overzicht van het atelier, circa 1926

Gelatinezilvernegatief op glasplaat, 18 x 13 cm
Parijs,
Centre Pompidou,
Musée National d' Art Moderne / Centre de Création industrielle.
Nalatenschap Constantin Brancusi,
1957. PH 65

Het atelier

‘De kracht van Brancusi’s werk stapelt zich op. Hij heeft een heel universum van VORM gemaakt. Je moet het zien als één geheel. Het is een systeem’¹, schrijft de dichter Ezra Pound. Dit universum krijgt vorm in Brancusi’s atelier aan de impasse Ronsin in Parijs. Hij woont er meer dan veertig jaar en maakt er het grootste deel van zijn oeuvre.²

De Roemeense beeldhouwer kwam in 1904 in Parijs aan en betrok eerst een zolderkamertje op nummer 10 aan Place de la Bourse, daarna een zolderverdieping op nummer 16 aan het Place Dauphine. In 1907 verhuisde Brancusi naar een studio met een glazen dak, op nummer 54 van de Rue du Montparnasse, met een ruimte in de buurt, op nummer 23 van de Rue d’Odessa. In dit atelier maakte hij zijn eerste grote werken, zoals *La Prière (Het gebed)*. Barones Frachon kwam hier poseren voor haar portret. In 1912 breidde hij zijn atelier uit door extra ruimte te huren in de buurt, op nummer 47 van de Rue du Montparnasse en op nummer 36 van de Avenue de Châtillon.

Begin 1916 betrok Brancusi drie ateliers in de impasse Ronsin, op nummer 8. In dit rustige steegje in het vijftiende arrondissement woonde een groep kunstenaars. Brancusi zou hier het grootste deel van zijn oeuvre maken. Na een overstroming begin 1928 verhuisde hij naar nummer 11. Hij sloopte hier de tussenmuren en creëerde zo een grote ruimte waarin hij zijn sculpturen tentoonstelde en bezoekers kon ontvangen. Het atelier werd steeds groter naarmate hij succes kreeg en meer ruimte nodig had: in april 1928 huurde hij een aangrenzend atelier en in 1930 voegde hij naast nummer 9 een ruimte toe, waar hij een hoogslaper neerzette. In 1936 en 1942 huurde hij vervolgens nog twee extra kamers waar hij zijn gereedschap, werk en materiaal opsloeg. Hij markeerde de symbolische scheiding tussen openbare en privéruimte door een eikenhouten deurpost aan te brengen.

Brancusi maakte bijna alles zelf: de grote open haard van kalksteen, de witgekalkte kachel, de houten krukjes en ronde gipsen tafels die niet alleen als meubilair dienden, maar ook als sokkels voor zijn beeldhouwwerken en de stenen blokken waar de luidsprekers in stonden. Al deze zelfgemaakte spullen droegen bij aan de eenheid van het geheel. De beeldhouwer creëerde ook interactie tussen de sculpturen, schikte ze en herschikte ze en liet ze een dialoog met elkaar voeren. Hoe hij de inrichting voortdurend wijzigde is op de foto’s te zien. Toen hij in 1926 het dynamische ritme van Manhattan ontdekte, vond de kunstenaar daar zijn ‘wereld’: ‘Dit is de plek van mijn atelier!’³ Niets staat vast, alles is in beweging.’

Na het schandaal dat *Princesse X (Prinses X)* veroorzaakte op de *Salon des Indépendants* in 1920, hield Brancusi er geleidelijk aan mee op om zijn werk te exposeren op Parijse salons en in de galeries van de stad. Hij gaf er de voorkeur aan zijn werken in zijn atelier te tonen, waar hij de controle had over de kleinste details. Toen René Drouin in 1947 aan Brancusi voorstelde werk in zijn galerie te exposeren, antwoordde de beeldhouwer schoorvoetend: ‘U kunt de tentoonstelling ook in mijn atelier organiseren, als u dat wilt.’⁴

1. Ezra Pound and the visual arts, Harriet Zinnes (éd.), New Directions, 1980, p. 308, ‘The effect of Brancusi’s work is cumulative. He has created a whole universe of FORM. You’ve got to see it together. A system. An Anschauung. Not simple a pretty thing on the library table.’

2. Zie de essays van Germain Viatte en Marielle Tabart in *L’Atelier Brancusi: La Collection*, Éditions du Centre Pompidou, Paris, 1997.

3. Citaat uit Dorothy Dudley, ‘Brancusi’, The Dial, 1927, p. 129

4. Brancusi geciteerd in ‘Chronologie’, *Constantin Brancusi 1876-1957*, tent. cat., op. cit., p. 385.

Slapende muze, 1910

Gepolijst brons,
16 x 27,3 x 18,5 cm
Parijs,
Centre Pompidou,
Musée National d'art
moderne – Centre de
Création industrielle.
Schenking van barones
Renée Irana Frachon,
1963. AM 1374 S

1. Brancusi geciteerd door Paul Morand, tent. cat. *Brancusi*, Brummer Gallery, New York, 1926.

‘Niet de uiterlijke vorm van de dingen is echt, maar de essentie van dingen.’¹

Na zijn academische opleiding in Roemenië kwam Brancusi op 28-jarige leeftijd aan in Parijs. De beeldhouwer Auguste Rodin merkte hem op en nam Brancusi in 1907 korte tijd in dienst als assistent. Maar Brancusi besloot al snel om zich te distantiëren van de grote meester van de beeldhouwkunst en zijn eigen weg te gaan. Hij brak met de (boetseer)techniek en ging over op de *taille directe* (rechtstreeks bewerken) van het blok steen of hout. Ook stopte de kunstenaar met het werken naar model, om voortaan de figuur vanuit het geheugen een nieuwe vorm te geven. In slechts een paar jaar tijd vond Brancusi een volledig nieuwe taal uit, met aandacht voor eenvoudige vormen. In *Muses endormies* (*Slapende muzen*) en *Têtes d’enfant* (*Hoofden van slapende kinderen*) werden de lichamen en de details gereduceerd om alleen nog elementaire, geduldig gepolijste volumes over te houden, in staat de essentie uit te drukken. Brancusi schreef: ‘Ik heb nooit geprobeerd om een zogenoemde zuivere of abstracte vorm te maken. Zuiverheid en eenvoud komen nooit in me op; het enige dat telt, is het bereiken van de echte betekenis van de dingen zelf. [...] Wie alleen maar traditionele methodes toepast, staat machteloos. Ze creëren een leegte, een omhulsel ontdaan van zijn inhoud, breekbaar en mooi. Maar het ei heeft zowel de schaal als de inhoud nodig. Volheid en volume zijn nodig om de schok van de werkelijkheid over te brengen.’² Deze esthetiek putte Brancusi uit de meest archaïsche bronnen van de beeldhouwkunst, zoals de vroeg-klassieke werken uit de oudheid die Brancusi in het Louvre zag, maar ook schelpen en kiezels die door de zee waren gepolijst, natuurlijke voorwerpen die aan de krachten van het universum waren onderworpen. De beeldhouwkunst wordt een universeel symbool waarin in één en dezelfde vorm, oud en modern, natuur en cultuur, materie en licht, figuratie en abstractie samenkomen.

2. Geciteerd in Dorothy Dudley, ‘Brancusi’, *The Dial*, jan. 1927, p. 126.

De essentie van dingen

Mademoiselle Pogany

Het portret van Margit Pogany is onderwerp geweest van veel discussie. Was het een ei op een suikerklontje of refereerde het aan sculpturen van Chinese jade? Het gladde hoofd met de amandelvormige ogen, de neus die op een vogelbek lijkt en de mechanisch-organische knot lokten kritiek uit aan de andere kant van de Atlantische Oceaan, toen het beeld in 1913 werd geëxposeerd. Brancusi bleef het beeld voortdurend herzien en creëerde versies in dooraderd marmer en gepolijst brons in de jaren '20 en '30. Hij benadrukte het reliëf van de wenkbrauwen en veranderde haar knotje in een traspgewijs dalende vorm, als een soort waterval, mechanisch ritmisch.

V. L.

Mademoiselle Pogany I,
1912 – 1913

Gips op sokkel van gips,
45,5 × 23,4 × 23,4 cm;
(1): hoogte 17,5 × Ø 19 cm
Parijs,
Centre Pompidou,
Musée National d'art
moderne – Centre de
Création industrielle.
Nalatenschap
Constantin Brancusi,
1957. AM 4002-50;
AM 4002-50 (1)

Polaire

In 1921 nam Brancusi een Samojeed-hondje in huis dat hij Polaire noemde vanwege haar dikke witte vacht, die opging in het lichte atelier waar de kunstenaar het meubilair, muren en open haard regelmatig wit kalkte. Tot aan haar dood in 1925, toen Polaire werd aangereden door een auto, hield de hond Brancusi altijd gezelschap, zelfs als hij op reis was. Kunstenaar en kunsthistoricus John Golding: 'Ze vergezelde [Brancusi] overal, zelfs naar de bioscoop; ze nam alleen eten van hem aan en blafte naar bezoekers van het atelier. Ze werd, op haar eigen manier, een beroemde Parijse schoonheid en Brancusi's vrienden vroegen naar haar in hun brieven.'¹ Een zelfportret van Brancusi, met Polaire, zittend in het atelier op nummer 8 van de impasse Ronsin in het begin van de jaren '20, werd in 1927 gepubliceerd in het Nederlandse tijdschrift *De Stijl*. Een andere foto uit die tijd laat zien hoe bijzonder zijn hond voor hem was. Polaire zit op een sokkel als een levend standbeeld in het atelier. Deze symbolische associatie doet denken aan andere foto's en films van Brancusi, waarop zijn vriendinnen Marina Chaliapine, Lizica Codréano en Florence Meyer te zien zijn, staand op verschillende sokkels, dansend voor de camera.

1. John Golding, *Visions of the Modern*, Berkeley, University of California Press, 1994, pp. 191-192.

D. T.

Zelfportret met de hond Polaire in het atelier, ca. 1921

Zilvergelatinedruk,
15 x 10 cm
Parijs,
Centre Pompidou,
Musée National d'art
moderne – Centre de
Création industrielle.
Nalatenschap
Constantin Brancusi,
1957. PH 881 A

Zelfportret met hond Polaire in het atelier, ca. 1921

Zilvergelatinedruk,
23,9 x 18 cm
Parijs,
Centre Pompidou,
Musée National d'art
moderne – Centre de
Création industrielle.
Nalatenschap
Constantin Brancusi,
1957. PH 880

Vogels

‘Als kind droomde ik vaak dat ik tussen de bomen door in de lucht vloog. Ik kan nog steeds nostalgisch worden van deze droom en maak al vijfenveertig jaar lang vogels. Het is niet zozeer de vogel die ik wil uitdrukken, maar zijn vliegkunst, het opvliegen, de dynamiek.’¹

Het vogelmotief, met ruim dertig variaties, hield Brancusi meer dan vier decennia bezig. De serie *Les Măiastras*, ontstaat in 1910. De reeks verwijst naar legendarische vogels uit Roemeense volksverhalen met bolle buiken en en wijd opengesperde snavels. *L’Oiselet* (*Jong vogeltje*, 1928) heeft nog een eivorm, maar Brancusi vereenvoudigde die geleidelijk door hem uit te rekken en smaller te maken, zodat het lijkt of de vogel omhoog vliegt. De kleine, fijne sokkel, en het kwetsbare evenwicht, versterken dit idee. Dankzij het langdurige polijsten hebben zijn *Oiseaux dans l’espace* (*Vogels in de ruimte*) een bijna spirituele uitstraling. Omstreeks 1930 kocht de maharadja van Indore een *Oiseau* en liet hij Brancusi nog twee andere versies maken in wit en zwart marmer voor een tempel in India die nooit zou worden gebouwd.

A. C.

1. Constantin Brancusi, geciteerd in Claire Gilles Guilbert, “Propos de Brancusi,” in *Prisme des arts*, 12 (1957), p. 7 [vertaling].

***Măiastra*, wit marmer
(1915 – 1918), vóór
27 januari 1919**

Zilvergelatinedruk,
23,8 × 18 cm
Parijs,
Centre Pompidou,
Musée National d’art
moderne – Centre de
Création industrielle.
Nalatenschap
Constantin Brancusi,
1957. PH 463 A

Edward Steichen
Brancusi in zijn atelier,
1927

Zilvergelatinedruk,
42 x 33,5 cm
Parijs,
Centre Pompidou,
Musée National d'art
moderne – Centre de
Création industrielle.
Nalatenschap
Constantin Brancusi
1957. AM 1988-1703

Prinses X, gepolijst
brons (1915 – 1916), met
weerspiegeling van het
dakraam, ca. 1929

Zilvergelatinedruk,
23,2 × 17,7 cm
Parijs,
Centre Pompidou,
Musée National d'art
moderne – Centre de
Création industrielle.
Nalatenschap
Constantin Brancusi,
1957. PH 415 A

Prinses X, gepolijst
brons (1915 – 1916), met
weerspiegeling van het
dakraam, ca. 1930

Zilvergelatinedruk,
26,2 × 19,6 cm
Parijs,
Centre Pompidou,
Musée National d'art
moderne – Centre de
Création industrielle.
Nalatenschap
Constantin Brancusi,
1957. PH 416 A

Colofon boek

Dit boek verschijnt ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling in H'ART Museum, van 20 september 2025 t/m 18 januari 2026.

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
wbooks.com
in samenwerking met
H'ART Museum, Amsterdam
Centre Pompidou, Parijs

Redactie

Ariane Coulondre

Redactie Nederlandse tekst

Birgit Boelens
met dank aan Paul Mosterd
en Olivier Herter

Tekst

Ariane Coulondre
Michel Gauthier
Valérie Loth
Philippe-Alain Michaud
Diane Toubert

Vertalingen

Judith Wesselingh
(Frans – Nederlands)
Clare en Mike Wilkinson
(Frans – Engels)

Grafisch ontwerp

Vanessa van Dam

Lettertype

Jungka
(Jungmyung Lee &
Karel Martens)

Alle afgebeelde werken zijn van Constantin Brancusi, tenzij anders vermeld.

© 2025 WBOOKS Zwolle /
H'ART Museum Amsterdam.

Originele teksten

© Éditions du Centre
Pompidou, Paris, 2025.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden. Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam. © c/o Pictoright Amsterdam 2025.

ISBN

978 94 625 8724 3
(Nederlands)
ISBN 978 94 625 8716 8
(Engels)

NUR

646

 WBOOKS

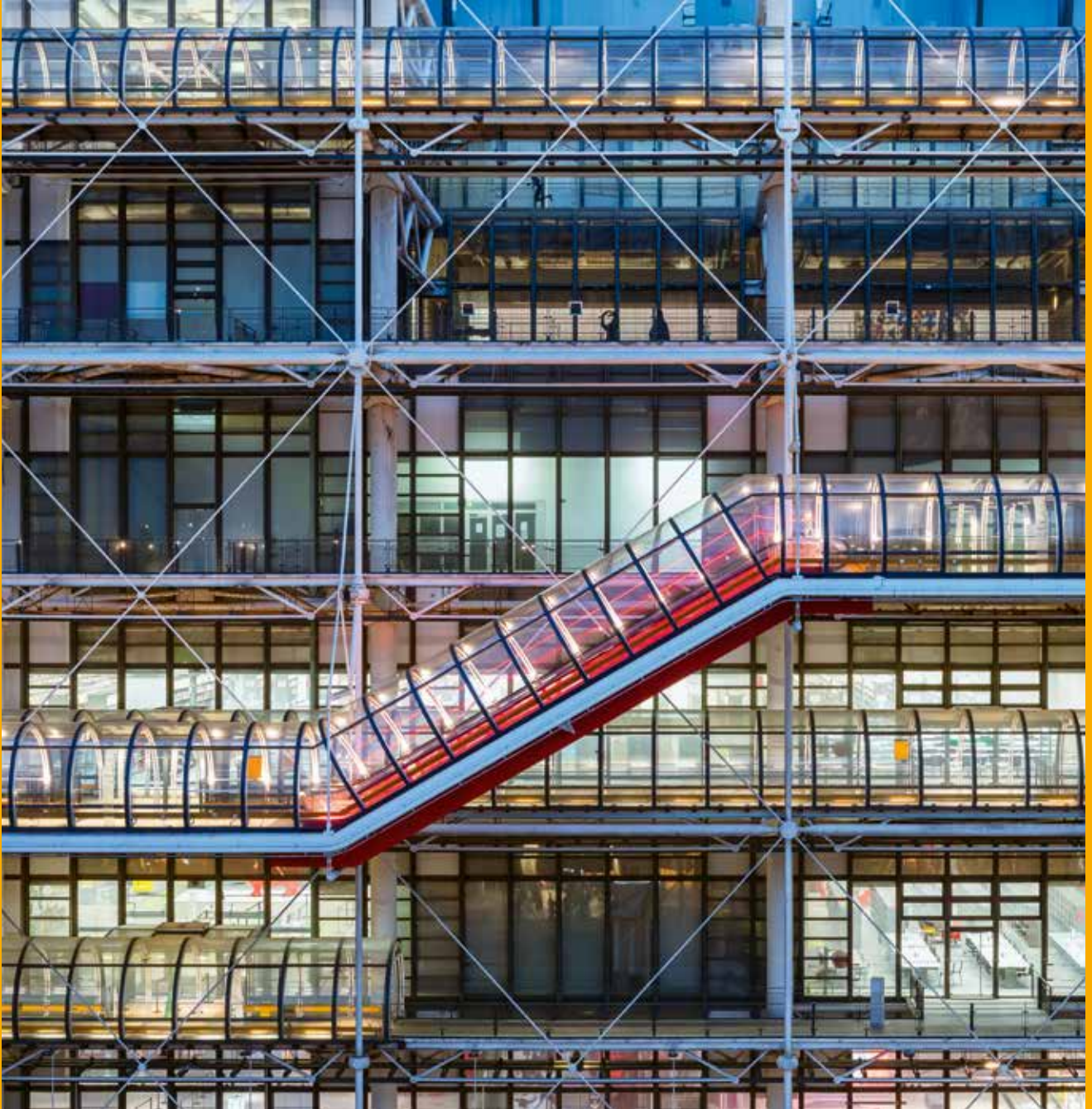
 H'ART
MUSEUM

 Centre Pompidou

uit

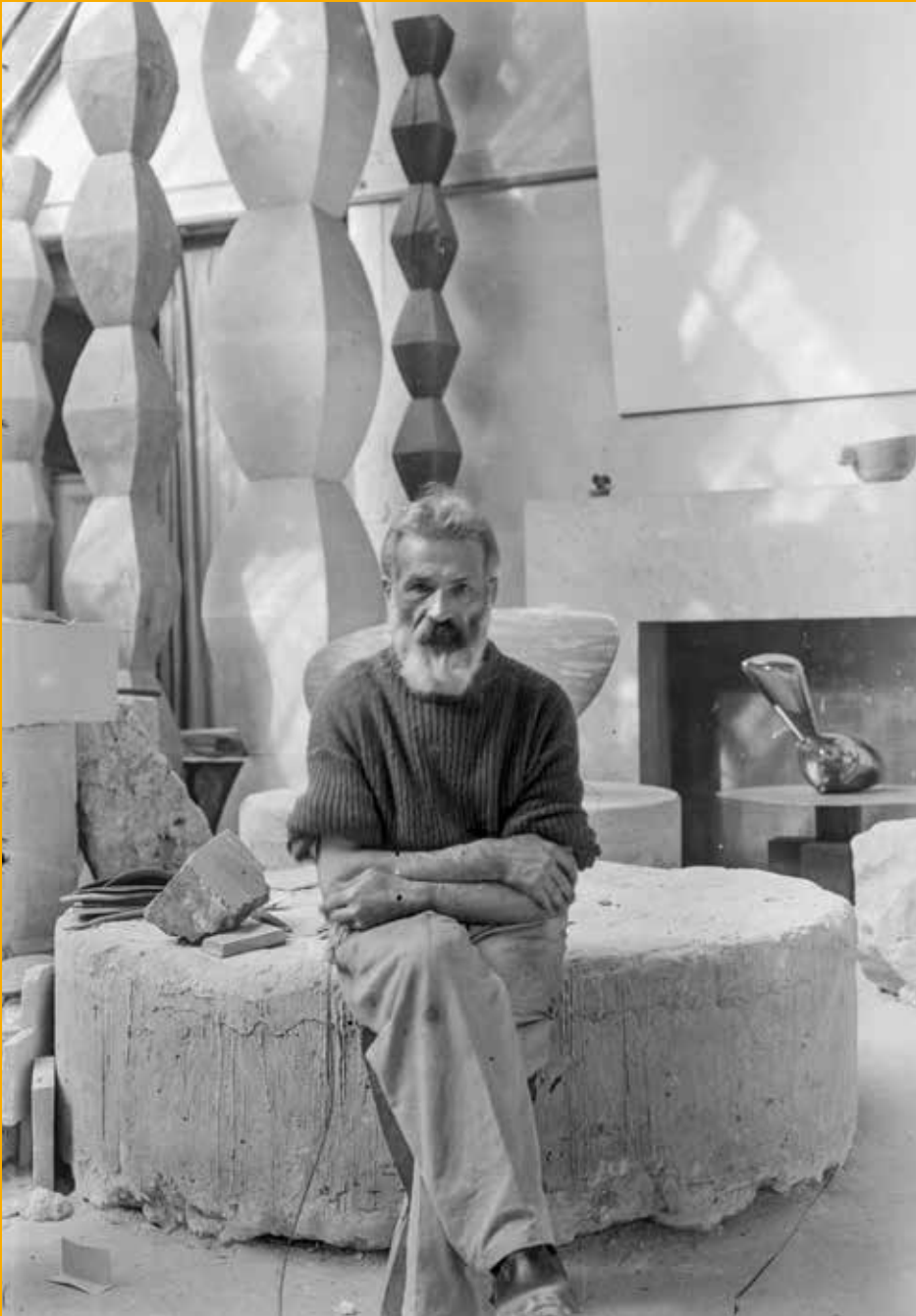
Centre Pompidou

Zelfportret in het atelier:
Les Colonnnes sans fin I à IV, Le Poisson (1930), Leda (1926), circa 1934

Gelatinezilvernegatief op glasplaat, 15 × 10 cm
Parijs, Centre Pompidou, Musée National d' Art Moderne /
Centre de Création industrielle. Nalatenschap Constantin Brancusi, 1957. PH 855

Voorzijde cover:
Slapende muze, 1910

(zie p. 24)

‘Niet de uiterlijke vorm van de dingen is echt, maar de essentie.’
Dat was het uitgangspunt voor de van oorsprong Roemeense beeldhouwer Brancusi. Hij ontwikkelde in een paar jaar tijd een nieuwe, invloedrijke manier van beeldhouwen. Hij hakte of sneed direct in materialen, zoals steen, hout en gips. Daarna polijste hij het beeld om zo het karakter van het materiaal te laten zien. Door vormen te versimpelen, wilde Brancusi iets diepers blootleggen – de essentie van de dingen zelf.

Constantin Brancusi (Hobița, Roemenië 1876 – 1957 Parijs, Frankrijk) wordt gezien als de grondlegger van de moderne beeldhouwkunst. Na zijn kunstopleiding in Roemenië reisde hij door Europa. Op 28-jarige leeftijd vestigde hij zich in Parijs. Daar werd Brancusi opgemerkt door de beeldhouwer Auguste Rodin. In 1907 werkte hij korte tijd als assistent van Rodin, maar besloot al snel om zijn eigen ideeën na te jagen.

Brancusi liet zijn atelier en alles wat zich daarin bevond na aan de Franse staat, die het onderbracht in Centre Pompidou. Het Parijse museum gaat dicht voor een renovatie en leent het werk van de beeldhouwer daarom uit aan H'ART Museum Amsterdam. In het boek bij de tentoonstelling – de eerste in Nederland in meer dan 50 jaar – wordt verteld over de belangrijkste ontwikkelingen in Brancusi's werk.

